

VIRTUS

YEARBOOK OF THE HISTORY OF THE NOBILITY

JAHRBUCH FÜR ADELSGESCHICHTE

JAARBOEK VOOR ADELSGESCHIEDENIS

18

Statieportret van Jan II van Wassenaer (kopie naar een zestiende-eeuws origineel, anoniem; coll. Stichting Duivenvoorde, Voorschoten)

VIRTUS

YEARBOOK OF THE HISTORY OF THE NOBILITY

JAHRBUCH FÜR ADELSGESCHICHTE

JAARBOEK VOOR ADELSGESCHIEDENIS

18

2011

VIRTUS

18 / 2011

Virtus is an independent and multidisciplinary peer reviewed yearbook
with contributions on the history of the nobility

Virtus ist ein unabhängiges und multidisziplinäres peer reviewed Jahrbuch
mit Beiträgen zur Adelsgeschichte

Virtus is een onafhankelijk en multidisciplinair peer reviewed jaarboek
met bijdragen op het terrein van de adelsgeschiedenis

Redactie / Editorial board:

prof.dr. Y.B. Kuiper
(*hoofdredacteur / editor-in-chief*)
dr. N.H. Bijleveld (*eindredacteur / copy editor*)
dr. C.A.M. Gietman (*eindredacteur / copy editor*)
drs. J.C.C.F.M. van den Borne (*beeldredacteur / picture editor*)
drs. R.H. Alma
drs. S.C. Derks
dr. H. Ronnes
dr. V.C. Sleebe
dr. A. van Steensel

Redactiesecretariaat / Secretary:

p/a prof.dr. Y.B. Kuiper (y.b.kuiper@rug.nl)
Virtus. Yearbook of the History of the Nobility /
Jahrbuch für Adelsgeschichte /
Jaarboek voor adelsgeschiedenis
Rijksuniversiteit Groningen
Oude Boteringestraat 38
NL-9712 GK Groningen

Adviesraad / Advisory board:

prof.dr. R.G. Asch (*Albert-Ludwigs-Universität Freiburg*)
prof.dr. J.C. Bierens de Haan (*Vrije Universiteit Amsterdam*)
prof.dr. J. Dronkers (*Universiteit Maastricht*)
prof.dr. J. Duindam (*Universiteit Leiden*)
dr. H. Düselder (*Universität Osnabrück*)
dr. A. Janse (*Universiteit Leiden*)
prof.dr. P. Janssens (*Katholieke Universiteit Brussel / Universiteit Gent*)
prof.dr. R. van der Laarse (*Vrije Universiteit Amsterdam / Universiteit van Amsterdam*)
prof.dr. M. Malatesta (*Università di Bologna*)
prof.dr. P. Mandler (*University of Cambridge*)
dr. S. Marburg (*Technische Universität Dresden*)
dr. D.M.L. Onnekink (*Universiteit Utrecht*)
prof.dr. J. Stobart (*University of Northampton*)
dr. M. Venborg Pedersen (*Nationalmuseet Danmark*)

Voor auteursrichtlijnen en annotatievoorbeelden / For style sheet: www.adelsgeschiedenis.nl

Virtus wordt uitgegeven door / is published by Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis
Bestuur / Board: drs. R.H. Alma (voorzitter / chairman), J. Töpfer (secretaris / secretary),
J.H. Wigger (thesaurier / treasurer), jhr. A.J. Gevers, drs. E.W. Ligtenberg, A.J. Mensema,
drs. B. Olde Meierink.

De contributie bedraagt (minimaal) € 20,- per jaar (voor instellingen € 25,-)
Studenten en beurspromovendi betalen € 15,-
Annual subscription fee (outside of the Netherlands): € 25,-

Aanmelding / Subscription: Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis, p/a Historisch Centrum Overijssel,
Postbus 1510, NL-8001 BM Zwolle, e-mail: info@adelsgeschiedenis.nl

ISBN / EAN 978-94-90011-00-0

Op het omslag: De Poolse ruiter, door Rembrandt van Rijn, circa 1655 (© The Frick Collection, New York)

Vormgeving: Gert de Kruijff; zetwerk: Lenoirschuring
© Stichting Werkgroep Adelsgeschiedenis

Inhoud

TEN GELEIDE 7

ARTIKELEN

De ontdekking van de oudheid 9

Adellijke identiteitspolitiek in de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden

Rob van der Laarse

‘Memory ende hueghenisse’ 45

Middeleeuwse memoriecultuur in een Hollands adelsdorp

Kees Kuiken

De verhouding van de Poolse adel tot het protestantisme in Polen-Litouwen
in de zestiende en zeventiende eeuw 65

Sibbe Jan Visser

The language of luxury goods 89

Consumption and the English country house, c. 1760-1830

Jon Stobart

Bewondering en afkeer 105

De Duitse officier als ambivalent voorbeeld voor het Nederlandse officierskorps

Ben Schoenmaker

Arvid Järnefelt, the Finnish Tolstoy 121

A radical social reformer and a nobleman

Marja Vuorinen

Intellectuals of noble descent and the reinvention of aristocratic identity
in Germany and Austria, 1918-1939 139

Dina Gusejnova

Hoe de kasteelheer uit Ruurlo verdween 153

De lokale positie van een Gelderse adellijke familie in de negentiende en twintigste eeuw

Vincent Sleebe

ABSTRACTS 171

KORTE BIJDRAGEN

De verdwenen en herontdekte wereld van Transsylvaanse aristocraten 175

Yme Kuiper

Adel und interregionalität in den Ostniederlanden und Nordwestdeutschland 182

Hanno Brand

Vier nieuwe boeken over prominente Nederlandse kastelen en buitenplaatsen 187

Hanneke Ronnes

Het belang van de maagschap 192

Redmer Alma

Edelen en de stad

Franse voorbeelden van complexe verhoudingen 197

Arie van Steensel

Ferrante Gonzola: het individu en het systeem 203

Sebastiaan Derks

Een ridderlijke portretgalerij als opvolgingsreeks 207

Egbert Wolleswinkel

Een eeuw Johanniters en Maltezers in Nederland 212

Conrad Gietman

Kastelen in een nieuwe wereld 216

De Tweede Wereldoorlog als katalysator in de twintigste-eeuwse ontwikkeling van Nederlandse elitewoningen

Froukje van der Meulen

CONTRIBUTORS 222

Ten geleide

Om de omslag van deze *Virtus* staat het imposante portret ‘De Poolse ruiter’ van Rembrandt uit de Frick Collection te New York. Het is niet langer zeker dat Rembrandt de schilder ervan is geweest. Diezelfde onzekerheid geldt voor de afgebeelde persoon, die een representant zou zijn van de Poolse adel. Wél staat vast dat vele Poolse edelen in de zeventiende eeuw ‘Dutch connections’ hadden. Vandaar dat de lezer in dit nummer een beschouwing aantreft over Poolse adel, met name in zijn relatie tot het protestantisme. De inhoud van het artikel symboliseert treffend de koers die *Virtus* sinds enkele jaren heeft uitgezet: het aandacht vragen voor en stimuleren van adelsonderzoek dat niet alleen binnen nationale grenzen in heden en verleden valt, maar met recht deel uitmaakt van een breder onderzoeksterrein, namelijk dat van de geschiedenis van adel, aristocratie en verwante elites in het Europa vanaf de middeleeuwen. Hoewel de discussie over de waarde van vergelijkend en interdisciplinair onderzoek naar het optreden van die elites in verschillende tijdvakken breder en intensiever te voeren valt, zijn belangrijke aanzetten daartoe inmiddels gegeven, zoals blijkt uit de internationale literatuur. Het jaarboek *Virtus* vaart inmiddels ook op die koers, vandaar dat het onlangs te Utrecht in Het Duitse Huis een voor de Nederlandse *adels*geschiedenis uniek symposium organiseerde om de balans op te maken van het academische adelsonderzoek zoals dat zich de afgelopen drie decennia in Nederland had ontwikkeld. Een bij wijze van spreken noodzakelijke zelfevaluatie om te zien waar het Nederlandse onderzoek staat en welke lijnen naar de toekomst uitgezet zouden moeten worden. Verdwenen lijkt de schroom om zich zelf te beschouwen als maar rafels aan het tafelkleed van de Nederlandse (lees: Hollandse) burgercultuur, in plaats van een rijke casus in de Europese geschiedenis die niet op voorhand de status van *Sonderweg* krijgt toebedeeld. Interessant is dan te zien hoe deze wending geflankeerd wordt door een nieuwe visie die twee Utrechtse historici onlangs lanceerden op de verhouding stad-platteland in de periode 1750-1850 – een visie met veel repercussies voor de bestaande beeldvorming over adel, aristocratie en aristocratisering buiten de kringen van elite-onderzoekers. Zowel het symposium ‘State of the Art’ en deze nieuwe visie op de Nederlandse geschiedenis zullen in het jaarboek van 2012 uitgebreid aan bod komen. Ook is 2012 tot het themajaar voor de buitenplaats uitgeroepen. *Virtus* 2012 zal daaraan niet stilzwijgend voorbijgaan.

Wat de inhoud van dit jaarboek 2011 betreft, moeten we hier als redactie in de eerste plaats met grote spijt constateren dat we geen bijdrage konden afdrukken van onze zeer gewaardeerde medewerker vanaf 1997: dr. P.M. Bosscher. Deze overleed op

13 september 2011 in zijn woonplaats Den Helder. Bosscher was een enorm productief historicus die naam maakte met zijn imposante standaardwerk in drie delen *De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog*. In de gelederen van *Virtus* was Bosscher vooral een beminlijk recensent, die er niet op uit was om met stelligheid andermans pennenvruchten de grond in te boren. Zijn grote voorliefde voor schepen kon hij bij ons niet kwijt, maar des te meer zijn kennis van de geschiedenis van kastelen en buitenplaatsen en zijn nieuwsgierigheid naar levens van excentrieke personen. Zelf werd Bosscher op 17 juli 1936 te Heiloo in een Noord-Hollands katholiek gezin geboren. Hij was de oudste van zeven kinderen. Na zijn geschiedenisstudie te Leiden vervolgde hij die te Bologna en Freiburg en trad toen in dienst bij de Koninklijke Marine, waar hij als docent en als conservator optrad. De Marine verliet Bosscher op zijn vijfenvijftigste om daarna directeur van het Groninger Scheepvaartmuseum te worden. Zijn hang naar zee geschiedenis en schepen had hij via zijn moeder gekregen, die uit een familie van reders en houthandelaren stamde. Zoals gezegd schreef Bosscher bijna vijftien jaar geleden zijn eerste recensie voor *Virtus*. Die ging over de portretten op slot Zuylen, gevolgd door een voor zijn doen vlammend artikel over de toekomst van Het Nijenhuis bij Heino. Er zouden nog veel recensies van boeken over voorname huizen uit zijn pc komen; daarbij hield hij trouw vast aan zijn gewoonte om die – als bestond er nog geen email – per diskette te versturen. Zijn laatste boekbesprekingen over Limburgse zaken stonden in de vorige *Virtus* en hij zag uit naar de aangekondigde biografie over de Limburgse gouverneur in oorlogstijd om die uitvoerig te gaan bespreken. Het heeft helaas niet meer zo mogen zijn. We verliezen in Flip Bosscher een uiterst gewaardeerde en loyale recensent.

Hoe belangrijk internationale conferenties zijn voor de vitaliteit van adel- en elite-geschiedenis toont deze uitgave van *Virtus* wel aan. Zo vloeien maar liefst vijf van de acht hoofdbijdragen voort uit internationale conferenties, gehouden te Florence, Gent, Essen en Cloppenburg tussen 2009 en 2011. Een zesde hoofdbijdrage betreft een uitwerking van een dissertatieproject, terwijl de twee overige onderdeel zijn van grotere projecten. Ook in de afdeling Korte bijdragen valt op dat de stroom van besproken buitenlandse publicaties gestaag aan het groeien is. Welbewust is hier gestreefd naar grote variatie, die goed tot haar recht komt in de bespreking van een bundel gebaseerd op weer een aantal internationale congressen en het opmerkelijke boek over de Transsylvaanse adel, *Kameraad Baron* van de schrijver-reisjournalist Jaap Scholten, waarmee hij de Libris Prijs voor Geschiedenis van het jaar 2011 won.

Het mag duidelijk zijn dat *Virtus* de afgelopen jaren zijn ambities van internationalisering en aansluiting op het wetenschappelijk debat heeft versterkt, maar zeker niet het academisch isolement zoekt. Zo zullen ook artikelen in het Nederlands een substantieel deel blijven uitmaken van het jaarboek. Toch bleek dat in de praktijk van redactievoering dat versterking nodig was. We prijzen ons dan ook zeer gelukkig dat Arie van Steensel en Sebastiaan Derks met ingang van dit jaar tot de redactie zijn toegetreden. Ten slotte verwelkomen we Maria Malatesta in onze Advisory Board, die zowel met het Italiaanse als Franse historische elite-onderzoek zeer vertrouwd is.

De redactie